

LAURA MINTEGI

Garai berriak, arazo zaharrak

2009ko martxoko hauteskunderen ostean, maiatzaren 5etik hain zuzen, oso-osorik sozialista den Eusko Jaurlaritzak dago EAeko agintaritzan. Ezin esan sozialistek Lakua aurretik zapaldu ez dutenik, baina EAJren interesekoak ez ziren sailetan zeuden, jeltzaleek beraiantzat gordetzen baitzituzten sail kutunenak: Ogasuna eta Barne Saila, alegia. Kultura Saila eta, batez ere, Hezkuntza Saila maiz utzi dituzte gobernu-kideen eskuetan. Xabier Arzalluzek behin eta berriz esaten zuen bezala, estatu bat eraikitzeko bi gauza dira ezinbestekoak: dirua (Ogasuna) eta diru hori gordetzeko indarra (Ertzaintza). Eta halaxe egin da autogobernuaren hasiera-hasieratik: autonomia espainiarren artean ez dago autonomiarik Jaurlaritzak beste eskuduntzarik daukanik diruari eta poliziarri dagokiela, ezta Kataluniak ere: katalanek ez dute Kontzertu Ekonomikorik eta Mossos d'Esquadra jostailuzko polizia da Ertzaintzarekin alderatuta.

EAJ Jaurlaritzan egon den artean, beraz, bi sail horiei eutsi die nola edo hala (eta egun, Jaurlaritzak galduta, Aldundietan gotortu dira). Gainontzeko sailak, ordea, negoziatu zitezkeen. Edo utzi zitezkeen, besterik gabe. Jeltzaleek ez zuten funtsezko ikusten euren eskuetan gordetzea ideologiaren transmisiorako oinarrikoak diren arloak (hezkuntza eta kultura). Beraz, ulertezina eman badezake ere, sail horietako buruak jeltzaleak izan dira bakar-bakarrik gobernu osoa jeltzaleena izan den garaietan. Baina kideekin gobernatu dutenean, kideen eskuetan utzi dituzte Kultura edo Hezkuntza; edo sail biak.

Hezkuntzaren kasua da deigarriena. Jose Antonio Agirre-ren 1936ko gobernuan ez zegoen Hezkuntza Sailik (Justizia eta Kultura Sailean Leizaola egon zen). Ramon Rubialen lehen Euskal Kontseiluan Hezkuntza sailburua Karlos Santamaria (EAJ) izan zen eta Kultura sailburua Jose Antonio Maturana (PSE). Bigarren Kontseiluan, Garaikoetxea buru zela, Santamariak segitu zuen hezkuntzan eta Angel Olartek (EAJ) hartu zuen kulturaren ardura.

Eusko Jaurlaritzan 1980an berrezarri zenean, eta Garaikoetxea lehendakari izendatu zutenean, hezkuntza eta kultura EAJren eskuetan egon zen (Pedro Miguel Etxenike eta Ramon Labaien hurrenez hurren), baina baita gobernu osoa ere, sailburu guzti-guztiak EAJkoak zirelako, Garaikoetxea barne. Eta gauza bera gertatu zen Garaikoetxearen hurrengo legegaldian: hezkuntza eta kultura jeltzaleena zen (Juan Urrutia eta Joseba Arregi hurrenez hurren), eta gobernu osoa zen kolorebakarra. Ardanzaren gobernuan, berdin; Juan Txurruka eta Luis Mª Bandres izan ziren hezkuntza eta kultura sailburuak, biak EAJkoak, eta gainontzeko sailburu guztiak ere bai.

Hortik aurrera, gobernu bikoia edo hirukoa izan zenetik aurrera, jeltzaleek argi adierazi zituzten euren lehentasunak eta ahuleziak. Bereziki deigarria da Hezkuntza Sailarekiko utzikeria, jeltzaleek ez baitute adierazi interes handirik hura kudeatzeko. Txurruka izan zen EAJko azken sailburu jeltzalea, 1987an izan ere. Hurrengo 22 urteetako sailburu guztiak koalizio-gobernuko beste alderdietako kideak izan dira: Recalde (PSE), Buesa (PSE), Oliveri (EA), Intxaurreaga (EA), Iztueta (EA) eta Campos (EA).

Orain Celaa eta Urgell andreak Jaurlaritzan egoteak ez gaitu sobera izutu behar. Edo bai. Baliteke sozialistak hobeto ohartzea, euren aurrekariak baino, hezkuntzaren eta kulturaren garrantziaz. Agian sailburu hauek ikusiko dute nazioa egiteko ez dela nahikoa makina-erreminta munduko merkatuetan kokatzea, eta gure kultura ez dela esportatzen Miguel Ríosek *Haika mutil* abesten duelako (hori egin dezan 700.000 euro ordainduta).

Agian orain sozialistek martxan jarriko dute Etxepare Institutua, larrosa eta ukabilaren logopean. Agian. Hasteko, Lopezen Jaurlaritzak begi-keinuak egin dizkie idazle batzuei, haien ondoan epel eta gozo egon daitezkeela ulertaraziz. Bi adibide xume, boteprontoan: Kirmen Uriberen poesia irakurri zuen Lopezek kargua hartzean, eta, geroago, Espainiako Saria jaso zuen egunean zoriondu zuen, hain zuen ere Ondarroako Ertzaintzaren komisaldegia atentatuaren ostean berrinauguratzen ari zen egunean bertan. Bigarren irudia izan da Luisa Etxenike Euskadi Saria jasotzen ikustea. Kasualitatea? Ez diogu kenduko meriturik Etxenikeri, langile fina da-eta; baina sumatu egiten da aireak beste alde batetik jotzen duela aspaldion, eta bandera batzuk beste batzuk baino sendoago astintzen dituela, garaiotako haizeak nondik jo.

Kontseiluak 12 urte

Politikaz eta kulturaz ari garela, galdetu beharko genioke gure buruari ea zenbaterainoko garrantzia duen erakundearen koloreak euskalgintzaren egunerokotasunean; ea gobernu jeltzalea edukitzeak onura handiagoa ekartzen dion euskalgintzari gobernu sozialistak baino.

Euskararen Unibertsoaren inguruan garatu zen hausnarketak erakutsi zigun, batetik, nor bere lanari eusteko ez dela inoren zain egon behar, eta dirua beharrezkoa dela, bai, baina dirua ez dela jaten, elikagai bihurtu behar dela aurretik.

Bestetik, Unibertsoaren eskarmentuak erakutsi zigun ezinezkoa dela euskararen gaineko plangintza orokorrik egitea kontuan hartu gabe mugimenduak aldi berean eta alderantzizko noranzkoan eraiki behar direla: behetik gora egin behar da indarra, herrikideek erakundeei exijitu behar baitiete baliabideak jar ditzatela helburuen mesedetan; eta goitik behera ere bultzatu beharra dago, administrazioak bermatu behar baitu erakunde guztietan plangintzak diseinatuko di-

rela elebitasunaren bidean, eta nork bere plangintza egin ondoren, dirua eman eta jarraipena burutu beharko luke, plangintzak gauzatzen direla bermatzeko.

Athletic Clubak, adibide bat ipintzearren, ez du bere burua euskaldunduko zuzendaritzak plangintza bat ezartzen ez badu, helburuak eta epeak zehatz-mehatz finkatuta; baina, goitik beherako plangintza ez da nahikoa, eta zuzendaritzako kideek hamaika eta bi eginda ere, kluba ez litzateke euskaldunduko bertako kideek ez balute nahi. Hor dago koska, mugimendu paraleloa eta aldi berekoa behar duela izan, eta dinamika horretan Kontseilua giltzarri da. Kontseilua akuilua izan da, eta da, noranzko bikoitz horretan. Eta gerokoan ere segitu behar izango du eragile izaten, erakundeetan edonor dagoela ere.

Erdigunea eta periferia

Hamabi urte joan dira, bai, Unibertsoaren filosofiatik Kontseilua sortu zenetik, eta ematen du, nonbait, ahaztu egin zaigula zein zen orduko aldarrikapena: euskaldunon erdigunea euskaraz jarduten duen komunitatea dela, euskalgintza ez dela beste unibertso baten satelitea eta ez diogula munduari periferiatik begiratu behar. Norberak erabakitzen du non kokatzen duen bere burua, hurkoaren ingurunean edo bere-berezko gunean. Eta munduan nola jokatzen, ez da espazio kontua, ezta tamaina arazoa ere; begirada kontua da, munduari begiratzen diogunean nondik ari garen erabakitzea.

Alde horretatik, tristea da esatea berriz ere gure burua periferian kokatu dugula; permititu dugu alboko eremutik erabaki dezatela zein den euskaldunen erreferentea. Luze eta zabal hitz egin da Kirmen Uriberi emandako sariaz. Saria jaso duen liburua epaitzeko asmorik gabe, esan behar dut Italian eman izan baliote legez jaso dudala Espainiako Sari Nazionala berari (edo beste edozeini) ematea: Italian ez dute saritzen euskaraz idatzitako liburu guztietatik onena,

baizik eta ezagutzen dituztenetatik (itzulpen gutxiei eta editoreren baten kemenari esker) gehien gustatu zaiena. Puntu. Baina Italian (edo Reykjavic-en) euskal liburu bati eman dako sariak ez luke gure rankinga hankaz goratu beharko, euren parametroak ez direlako euskal sisteman ditugun parametro berak. Sari Nazional deiturikoari ematen diodan garrantzia, beraz, atzerriko erakunde bati eman dakiokoen berbera da: erlatibo, eta ez naiz ari lanaren kalitateaz, baizik eta sariaren balioaz.

Erlea aldizkaria

Ezin uka ongietorrikerik beroena eman behar zaiola euskal literaturaz jarduten duen edozein argitalpeni, baina *Erlea* aldizkariaren arduraduna izango banintz kezkatuta egongo nintzateke. Harrera hotza baino hotzagoa jaso du idazleen eta irakurleen artean. Eta kritikarien aldetik irakurri dudana aipamen bakarra (gehiagorik egon al da?) egiatan zorrotza izan da:

Ez dakit zer den auzi honetan tristeena: galdutako aukera, Euskaltzaindiaren irudiari egindako kaltea, kontua bera, euskalgintzaren apatia edo honek guztiak dakarren etsipena.

Amaia Markuletak dioenez, literaturgintzan dagoen hutsunea nabarmena da, eta dauden ekimen apurrak ez nahikoak dira zaleen gosea asetzeko. Baina emaitzak ez dira izan espero zitezkeenak:

Aitortu behar zaio Euskaltzaindiari (EHUri ez bezala) azken urteotan guztion ahotan zebilen hutsune hori bete nahi izana. Bernardo Atxagaren izendapena norabide horretan urrats inportantea izan zen eta esango nuke guztiok begi onez ikusi genuela izendapena. Begi onez ikusi genuen ere literatur aldizkari bat martxan jartzeko egitasmoa. Hain zen larria premia!

Azkenean, asmo horren emaitza esku artera heldu zaigularik, uste dut dezepzio, etsipen, baita haserre puntu batez ere hartua izan dela «Erlea».

Aldizkariak apatia eragin duela aipatzen da artikuluan. Zaleen aldetik ez dago apatiarik beste hainbat ekimenetan, aurrekontu txikiaz eta adore handiaz burutzen direnak: *Maiatz* aldizkariaren inguruan sortzen diren ekimenak, Eako Poesia Egunak, Larrabetzuko Eskola, Beterriko Liburua eta 111 Akademia, irakurzaleen txokoak, EIEren solasaldi programa... *Erlea* aldizkariak, ordea, ez du bereganatu zaleen interesa, aldez aurretik begirunea (Markuletak zioen moduan) eta baliabideak eduki arren. Zerk egin du huts? Susmoa dut erantzunak bilatuz gero, ondorio interesgarriak aterako dituztela.

Markuletaren artikulua amaiera erabatekoa da. Ezer gutxi gehitu dakioke: «Bistan da euskal literatura eta euskal irakurleria umezurtz jarraitzen dutela. Eta, hala ere, hobe umezurtz sasiko baino». Erletxean hausnarketa egin behar-ko dute, alajaina!

Egin eta Egunkaria, ahuleziaren erakusgarri

Azken lerroak *Egin eta Egunkariari* eskaini nahi nizkioke, mina, min etsia, inpotentziari darion mina sentiarazten digute eta. Abendu honetan bi mugarri ditugu, egunkari horiei dagozkiela. Batetik, bi urte dira *Egineko* zuzendari eta zuzendariordea, Jabier Salutregi eta Teresa Toda, kartzelaratu zituztela. Bestetik, abendu honetan hasi da *Egunkariako* bost kideen aurkako epaiketa.

Azken bost, zazpi, hamar urte hauetan erakutsi dugunez, Madrileko buruzagiak ez dira ari kazetari batzuk epaitzen eta zigortzen, baizik eta kolektibo oso baten ikusmoldea epaitzen eta zigortzen den. Periferia izan nahi ez izatea zigortzen da; erdigunea aldarrikatzeari ematen zaio zartakoa.

Eta arduratzekoa da. Arduratzekoa da ikustea ez dugula inolako babesik erasoen aurrean. Epaiketa horiek ahuleziaren isla dira, begiratzeko modu baten debekua.¶